

Implicitní dluh penzijního zabezpečení je více než 300% našeho HDP

Dnes jsme již asi všichni vědomi toho, že Českou republiku čeká v příštím půlstoletí velký problém stárnutí populace. Do důchodu budou odcházet silné poválečné ročníky a později v příštím století (v letech 2030-35) také silné ročníky narozené na přelomu šedesátých a sedmdesátých let. V tzv. průběžném systému, kdy dnešní výdělečně činní platí na dnešní důchodce, závisí výše penzí významným způsobem na poměru důchodci/plátcí a na příspěvkové sazbě. S každým novým důchodcem se kritický poměr důchodci/plátcí zhoršuje hned dvakrát: jeden důchodce přibývá a zároveň ubývá jeden plátec.

Demografický vývoj znamená, že při plném zachování dnešního systému budeme muset buď snížit podíl důchod/ čistá mzda na polovinu dnešního stavu, tj. na 22%. Druhou možností je zvýšení příspěvkové sazby na dvojnásobek, tj. 50% hrubé mzdy. Ani jedna alternativa není realistická. První případ je neslučitelný s očekáváními, která máme na státní důchody. Druhá alternativa by zase vedla k explozi nezaměstnanosti a šedé ekonomiky.

Všichni také víme, že oficiální zadlužení českého státu je těsně pod 20% HDP. Včetně skrytých dluhů a garancí je to ovšem více, kolem jedné třetiny HDP. Tato čísla bývají srovnávána s dluhy v jiných zemích, resp. s tzv. Maastrichtským kritériem omezujícím dluh na 60% HDP. Proto se tvrdí, že Česká republika není předlužená a že tedy je možné bez problémů mít roční deficity veřejných rozpočtů v rozsahu 4-6% HDP, tj. tak jak skončí rozpočty letos, příští rok a jako nejspíše v každém z následujících let.

Jenže realita není tak příznivá. Kromě explicitních a skrytých dluhů existuje i tzv. implicitní dluh důchodového systému. To vzniká v situaci, kdy dnešním pracujícím (plátcům daní) vzniká "nárok" na vyplácení důchodu v budoucnosti ve výši, na kterou stát v budoucnosti nebude mít peníze. Implicitní dluh si můžeme lépe představit jako slib vyplácet v budoucnosti platby, na které nám však naše budoucí příjmy nebudou stačit a na které si dnes nevytváříme žádné rezervy. Již dnes stárnutí populace vyvolá každoroční deficity penzijního systému. Jen letos lze počítat se schodkem na důchodovém účtu ve výši více než 1% HDP. V roce 2007 se schodek začne rychle zhoršovat, protože skončí indexace věku pro odchod do důchodu a v roce 2020 by již překročil 5% HDP. Pokud by se nic nezměnilo ani pak, útočili bychom brzo i na hranici 10% HDP.

Implicitní dluh vyjadřuje diskontovanou hodnotu těchto budoucích schodků důchodového systému. Ty lze převést na současnou hodnotu tzv. zpětným diskontováním, tj. upravením o vliv úrokové míry. Výsledek se pak rovná sumě, kterou by důchodový systém měl mít **dnes** uloženu, aby pokryl **budoucí** schodky bez zvyšování daní či snižování důchodů. Ve všech rozvinutých zemích dosahuje tento implicitní dluh řádu ročního hrubého domácího produktu. Podle odhadů OECD je nejhorší situace zřejmě v Itálii a Japonsku, kde se implicitní dluh důchodového systému pohybuje okolo 250% HDP, nejméně zadlužený je naopak americký systém s dluhem "jen" okolo 50% HDP. Paradoxní je fakt, že zatímco americký prezident

vyhlásil program jak "zachránit důchodový systém", Italové a Japonci o reformě jen uvažují.

V České republice se oficiální odhady implicitního dluhu důchodového systému neprovádějí, snad abychom se nepolekali. V posledních dvou letech se totiž stav důchodového systému začal prudce zhoršovat, díky zvýhodnění předčasných odchodů do důchodu a díky potvrzujícím se demografickým trendům. V podstatě došlo k tomu, že efekt posunutí věku pro odchod do důchodu, přijatý v roce 1996, byl zcela eliminován explozí předčasných odchodů do důchodu. Český systém se tak vydal cestou německého modelu, kde je sice oficiální věk pro odchod do důchodu stanoven zákonem, ale prakticky všichni odcházejí do důchodu předčasně, a to za výhodných podmínek. I český důchodový systém tak přichází o plátce pojištění a jeho perspektivy se rychle zhoršují. Ukazuje se, že zvyšování věkové hranice bez zpřísnění podmínek pro předčasné důchody nemá smysl.

Podle našich odhadů se celkové implicitní zadlužení českého důchodového systému pohybuje v intervalu 170 - 440% HDP. Nejoptimističtější varianta (C) počítá s dalším prodlužováním věku pro odchod do důchodu až na hranici 65 let pro muže i ženy a s odstraněním dnešního zvýhodnění předčasných důchodů. Tímto způsobem se sice sníží "užitek" důchodového systému pro dnešní padesátníky, ale podaří se omezit schodky a celkový dluh. Druhá varianta (B) počítá s tím, že oficiální věk pro odchod do důchodu se skutečně v roce 2007 zastaví na hranici 62 let pro muže a na 57-61 letech pro ženy, podle počtu dětí. Zároveň ale také počítá s tím, že tato nižší hranice bude dodržována a budou omezeny předčasné odchody do důchodu. Konečně varianta (A) je založena na tom, že lidé budou do důchodu odcházet jako by novela z roku 1996 neplatila, tj. stále v 60 letech muži a v 53-57 letech ženy.

Tabulka ukazuje, jak velký je implicitní dluh v těchto třech alternativách. Stručně řečeno, kromě oficiálního dluhu je třeba počítat i s dalším dluhem ve výši zhruba 4 miliardy korun v cenách roku 1997, tj. asi trojnásobkem HDP.

Tabulka: **Implicitní dluh penzijního systému ČR v % HDP (1997)**

A: Odchod v 60/53-7	B: Odchod v 62/57-61	C: Odchod v 65/65
440%	310%	170%

Pramen: autor.

Tabulka ilustruje citlivost implicitního dluhu na věkovou hranici. Její další zvýšení by eliminovalo téměř polovinu dluhu. Na druhé straně ovšem byly výpočty prováděny předtím, než začala současná masivní vlna předčasných důchodů. Ty jsou pro stát z pohledu čisté finanční matematiky nevýhodné a jen dále zvyšují každoroční deficity. Je tedy pravděpodobné, že náš současný implicitní dluh je tedy spíše někde mezi variantami A a B.

Ve skutečnosti je samozřejmě možné jak zvyšovat daně, tak je možné snižovat důchody, ale je také možné nedělat nic a odkázat příštím (voleb se ještě neúčastnícím) generacím ohromný dluh. Různá řešení budou v každém případě různým skupinám lidí připadat nespravedlivá – snížení důchodů seniorům, zvýšení daní střední generaci a kompletní dlužní financování je zase jen těžko sluchitelné s všeobecně panujícími představami o ohleduplnosti či spravedlnosti mezi generacemi. Je zřejmé, že před odpovědnými činiteli stojí velký kus (nepopulární) práce. V každém případě se

někomu bude zdát, že bude "nespravedlivě" postižen. Bezchybné řešení však neexistuje, nejlepší co můžeme dělat je rozložit dluh důchodového systému mezi co nejvíce skupin obyvatelstva.

Vladimír Kreidl, Ondřej Schneider

oba: Patria Finance a FSV UK

